Diskrimineringsombudsmannen

Aktiva åtgärder i förskolan och skolan

– fyra steg och sju diskrimineringsgrunder

Alla barn, elever och studerande har rätt till en trygg och stimulerande miljö fri från diskriminering. Därför finns det bestämmelser om att förskolan och skolan måste arbeta främjande och förebyggande för att motverka diskriminering och undanröja hinder för allas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten.

Bestämmelserna i korthet

Arbetet med aktiva åtgärder omfattar i korthet att inom varje verksamhet

- arbeta fortlöpande i fyra steg (undersöka, analysera, åtgärda, samt följa upp och utvärdera)
- ta fram, följa upp och utvärdera riktlinjer och rutiner för att förhindra trakasserier och sexuella trakasserier
- dokumentera alla delar av det fortlöpande arbetet
- samverka med dem som deltar i utbildningen och anställda i verksamheten.

Det är inte bara undervisningen som omfattas av arbetet utan hela verksamheten. Det handlar alltså om allt från till exempel pedagogiskt material, prov och betygssättning till studiemiljö, raster och utflykter. Skolresor, friluftsdagar och avslutningar omfattas också. Detta är bara några exempel på delar som förskolan och skolan behöver arbeta med.

Utgångspunkten är att alla barn och elever ska kunna delta i all verksamhet på likvärdiga villkor oavsett kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

På följande sidor kan du läsa mer om arbetet i fyra steg som förskolor, skolor och andra skollagsreglerade verksamheter ska genomföra. Information om riktlinjer och rutiner mot trakasserier och sexuella trakasserier finns på www.do.se.

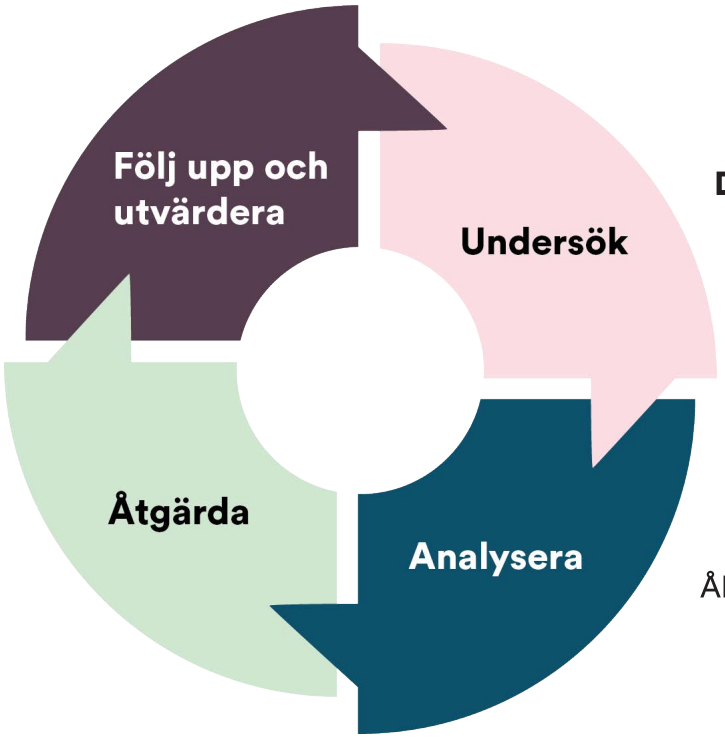

Diskrimineringsgrunder

Kön

Könsidentitet eller könsuttryck

Etnisk tillhörighet

Religion eller annan trosuppfattning

Funktionsnedsättning

Sexuell läggning

Ålder

Fyra steg – sju diskrimineringsgrunder

Utbildningsanordnaren ska fortlöpande arbeta i fyra steg:

1. undersöka risker och hinder
2. analysera orsaker
3. genomföra åtgärder
4. följa upp och utvärdera.

1. Undersöka risker och hinder

Det första steget innebär att utbildningsanordnaren ska undersöka verksamheten för att upptäcka eventuella risker för diskriminering eller repressalier (bestraffning), eller andra hinder för barns och elevers lika rättigheter och möjligheter. Det kan både vara reella, faktiska hinder och hinder i form av attityder, normer och strukturer.

Så här kan undersökningen gå till

Utbildningsanordnaren bör se över verksamhetens rutiner, riktlinjer och policydokument men även attityder och normer. Undersökningen kan göras på olika sätt. En skola eller ett fritidshem kan till exempel undersöka sin verksamhet genom enkäter, intervjuer eller planerade samtal.

Tänk på att undersöka hinder och risker för diskriminering som har samband med samtliga diskrimineringsgrunder, det vill säga kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Undersökningen ska göras på en övergripande nivå för att identifiera de risker och hinder som finns i till exempel förskolan eller skolan. Det är viktigt att den har ett generellt anslag med inriktning på förhållandena i verksamheten och inte på de enskilda barnens eller elevernas etniska tillhörighet, religion, sexuella läggning med mera. Utbildningsanordnare

ska alltså inte göra någon kartläggning på individnivå av till exempel elevers etniska tillhörighet i arbetet med aktiva åtgärder.

Undersökningen måste också skötas på ett sådant sätt att eventuellt känsliga personuppgifter som kanske ändå framkommer inte kan kopplas ihop med någon individ på ett sätt som strider mot personuppgiftslagstiftningen.

2. Analysera orsaker

Efter undersökningen, i det andra steget, ska utbildningsanordnaren analysera orsakerna till de upptäckta riskerna och hindren. Det handlar alltså om att reflektera, analysera och dra slutsatser om varför det ser ut som det gör. Det kan också hända att fler undersökningar behöver göras för att få syn på risker och hinder som först inte visade sig.

3. Genomföra åtgärder

I det tredje steget ska förskolan, skolan eller motsvarande genomföra de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas utifrån vad undersökningen och analysen visar. I varje verksamhet ska alltså utbildningsanordnaren bedöma vilka konkreta åtgärder som ska vidtas.

Det går inte att generellt ange vilka åtgärder som till exempel en skola ska genomföra. Det får bedömas utifrån resultatet av analysen och med hänsyn till verksamhetens behov, resurser och andra omständigheter. Men huvudregeln är att utbildningsanordnaren ska genomföra åtgärder för att undanröja de risker eller andra hinder som har upptäckts.

Planera in tid och resurser och gör en ansvarsfördelning

Utbildningsanordnaren ska tidsplanera och genomföra åtgärderna så snart som möjligt. Det är viktigt att avsätta nödvändiga resurser och ledningen bör också ange vem som är ansvarig för att se till att åtgärderna genomförs.

4. Följa upp och utvärdera

I det fjärde och sista steget ska utbildningsanordnaren följa upp och utvärdera arbetet med undersökningen, analysen och åtgärderna. Det handlar alltså om att utvärdera resultatet av arbetet för att kunna ta ställning till hur det har fungerat och om de kort- och långsiktiga mål som satts upp har uppfyllts. När det är klart ska erfarenheterna gå att använda i steg ett (undersökningen), det vill säga i nästa cykel av arbetet med aktiva åtgärder.

Aktiva åtgärder ska omfatta hela verksamheten

Varje enskild verksamhet, det vill säga förskola, skola eller motsvarande, ska arbeta med aktiva åtgärder enligt lagens bestämmelser. Det innebär att hela verksamheten ska omfattas av undersökningen, analysen, åtgärderna, uppföljningen och utvärderingen.

På ett allmänt plan kan arbetet exempelvis handla om kompetensutveckling för personalen för att öka medvetenheten och kunskapen om diskriminering.

Arbetet kan också till exempel innebära att lärare och pedagoger vid planeringen väljer arbetssätt och pedagogiskt material så att alla barn och elever kan delta på likvärdiga villkor.

Samverka med barn, elever och anställda

Utbildningsanordnare ska i sitt arbete med aktiva åtgärder samverka med dem som deltar i utbildningen och med anställda i verksamheten. Samverkan ska ske i hela arbetet med aktiva åtgärder, från undersökningen och analysen till de åtgärder som behöver genomföras samt i uppföljningen och utvärderingen.

Även arbetet med att ta fram riktlinjer och rutiner mot trakasserier och sexuella trakasserier ska göras i samverkan, läs mer om detta på do.se.

Det är utbildningsanordnaren som ansvarar för att arbetet ska ske i samverkan och som i varje enskild verksamhet får bedöma hur den ska gå till.

Dokumentera arbetet

De nya bestämmelserna innebär att utbildningsanordnare ska dokumentera alla delar av det löpande arbetet under året. Dokumentationen ska innehålla

- en redogörelse för undersökningen av risker och hinder och den analys som gjorts
- de förebyggande och främjande åtgärder som har genomförts eller som planeras
- en uppföljning och utvärdering av det arbete med aktiva åtgärder som gjorts
- en redogörelse för hur samverkansskyldigheten har fullgjorts.

Dokumentationskravet ersätter det tidigare kravet på att ha en likabehandlingsplan.

Bra att veta

Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet, till exempel en förskola eller skola, motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett diskrimineringsgrund.

Arbetet handlar inte om att åtgärda problem som redan har uppkommit i ett enskilt fall, utan om att förebygga att barn och elever diskrimineras eller på annat sätt får begränsade möjligheter till exempel i förskolan, skolan eller på fritidshemmet.

Det är utbildningsanordnarens ansvar att bedriva ett arbete enligt diskrimineringslagens bestämmelser om aktiva åtgärder. Till utbildningsanordnare räknas verksamheter som omfattas av skollagen,

högskolelagen och lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. På do.se kan du läsa mer om högskolans arbete med aktiva åtgärder.

Det kan också vara bra att veta att lagens bestämmelser utgör minimikrav och att utbildningsanordnare behöver anpassa arbetet efter den enskilda verksamhetens behov.

Observera att skollagens regler om arbete mot kränkande behandling är oförändrade. Läs mer om skollagens bestämmelser på Skolverkets webbplats: www.skolverket.se.

I diskrimineringslagen finns det även ett förbud mot diskriminering av enskilda individer. Läs mer om diskrimineringsförbudet och de olika formerna av diskriminering på www.do.se.

Diskrimineringsombudsmannen (DO)
www.do.se | Box 4057, 169 04 Solna
facebook.com/Diskrimineringsombudsmannen
twitter.com/DO_Sverige

© DO | Artikel I15.2 2019 PDF | Denna pdf är tillgänglig. Alternativa format, exempelvis lättläst eller punktskrift, kan beställas vid behov. Kontakta då DO på order@do.se.